

Gershom Scholem: Alchymie & kabala. Praha, Malvern 2010, 117 s. Z německého originálu *Alchemie und Kabbala* přeložil M. Beneš. ISBN 978-80-86702-73-5

„Pro ně ... byla kabala jen řehlačkou, roztáčenou hned na titulních stranách, aby upoutala pozornost četbymilovné ... veřejnosti na knihy, jejichž tvůrce se v tomto druhu tajné vědy nevyznal ani do té míry, aby věděl, co a jak by měl vykonávat.“ Poněkud delší citát z recenzované knihy pochází z díla jednoho z předních historiků alchymie H. Koppa (*Die Alchemie in älterer und neuerer Zeit*. G. Olms 1971, reprint vydání Heidelberg 1886, s. 232), jenž se takto nelichotivě vyjádřil o autorech spisů na zmíněné téma, které vycházely zvláště od 17. století.

Jestliže se zastavíme v nejednom knihkupectví, nahlédneme, že tento výrok dodnes nepozbyl platnosti; slovo „kabala“ se objevuje v mnoha titulech knih a pouhé zalistování potvrdí Koppova slova. Tím významnější je, objeví-li se kniha, která má kabalu v názvu; ovšem autorem je G. Scholem, učenec, jenž tuto tematiku nejen znal, ale dodnes je pokládán za jednoho z nejvýznamnějších odborníků na ni. Navíc se zde kabala prolíná s další naukou lákající svým tajemnem, totiž s alchymií.

S omluvou za delší úvod nyní k popisu knihy. Je to útlý spis, vlastní text čítá jen 83 stránky a zbytek tvoří 195 poznámek k němu. Rozdělen na tři oddíly je jedním z nejzásadnějších spisů věnovaných kabale a alchymii. Jak se hned na začátku dočteme, je to vlastně přepracovaná a doplněná Scholemova raná publikace téhož názvu, která vyšla v časopise *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, LXIX, 1925, s. 13–30 a 95–110. Jak patrně, práce doznala významného rozšíření. Bohužel se v tiráži nedočteme, ve kterém roce německé knižní vydání vyšlo.

Knihy je přeložena kvalitně, což nebyl vzhledem k tématu právě snadný úkol, a je velmi hezky vypravena, jak je ostatně v nakladatelství Malvern obvyklé. Tento jinak výborný dojem poněkud kazí chyba v číslování poznámek na stránkách 74 a 75. Po poznámce 169 následuje ihned 172, 173 a pak se poznámky 172 a 173 opakují. Nicméně stačí trocha pozornosti a je možné se orientovat. Zřejmě již v německém originálu je drobná chyba v názvu alchymického spisu, který nezní *Die Edelgeborene Jungfrau Alchymia*, nýbrž „*Jungfer*“ (s. 102, pozn. 110). Poněkud si nejsem jist označením zednářského spolku zde uvedeného jako „Bratři sv. Jana Křtitele z Asie do Evropy“ (s. 66). Velmi pravděpodobně jde o společnost, kterou K. R. H. Frick (*Die Erleuchteten*. Graz 1975, s. 454 a dále) vede jako „Die Brüder Sankt Johannes des Evangelisten aus Asien in Europa“. Zdá se, že osudem tohoto spolku je nepřehlednost, protože podle Fricka ho založil Hans Heinrich von Ercker (1750–1790), zatímco podle Scholema byl dalším inspirátorem židovský konvertita Moše Dobruschka, jenž po křtu „zlušlechl své jméno

na Franz Thomas Edler ze Schönfeldu“, o němž se Frick v takové souvislosti nezmiňuje. Jiný autor (L. Antonín: *Hermetici a šarlatáni evropského rokoka*, Praha 2003, s. 95) o něm píše: „Moše Dobruška alias František Tomáš v. Schönfeld, popravený jako Sigmund Gottlob Junius Frey ...“ Takový konec tohoto muže výše uvedené prameny neuvádějí.

Již tato poznámka naznačuje, že Scholemovo dílo obsahuje velké množství materiálu, vesměs dost náročného, ovšem je psáno do jisté míry esejistickým stylem. Nutno přiznat, že to byla št'astná volba, protože tím je dostupnější širšímu okruhu čtenářů. Lze však litovat, že překlad nebyl doplněn komentářem, který by, zvlášt' v některých bodech, mohl text doplnit. Vzhledem k náročnosti tématiky by se ovšem mohlo stát, že by komentář byl delší než kniha. Občas se to stává. Moje poznámky tak alespoň částečně nabízejí komentář s tím, že by (spolu s dalšími, které se nepochybně objeví) mohly posloužit při případném následujícím vydání. To vypadá dost pravděpodobně, protože tematika je nepochybně velmi atraktivní.

Jako červená nit se textem táhne konstatování, že se Židé zabývali alchymíí jen velmi málo. Potud Scholemův názor, ovšem v nedávné době se objevilo dílo, které zastává opačný názor. Je to kniha prof. R. Pataie: *The Jewish Alchemists* (Princeton, 1994), kterou Scholem necituje, z čehož lze jen soudit, že jeho dílo je starší. Podle Pataiova objemného (600 stran) a fundovaného díla by se naopak zdálo, že židovského původu byla téměř většina alchymistů. Proto dnes mnozí odborníci přijímají toto dílo poněkud opatrněji, nicméně mu neupírají vysoké odborné kvality. Patai však samozřejmě neoznačuje všechny židovské alchymisty za kabalisty.

Je to právě tento autor, jenž se podrobně věnuje jednomu ze záhadných děl alchymicko-kabalistické provenience, spisu *Eš mecaref*, o jehož původu a významu se diskutuje dodnes. Scholem se dotýká v souvislosti s touto knihou hned dvou důležitých témat, totiž řazení kovů v alchymických pramenech obecně a číselných magických čtverců v souvislosti s alchymíí. Protože se autor této recenze zabýval v minulosti oběma tématy (*Between Magic and Science: Numerical Magic Squares. Ambix*, 40, 1993, s. 121; *Systems of Metals in Alchemy. Ambix*, 50, 2003, s. 208), dovolí si zde uvést několik poznámek. Tato témata se totiž do jisté míry prolínají. Pokud je možné najít v alchymických spisech nějaké řazení kovů, dají se rozlišit dva základní typy, z nichž jeden zřejmě vycházel z chemického přístupu; v něm série kovů začíná obvykle rtutí nebo olovem a končí zlatem, kýženým cílem laborující alchymie. Druhý systém je spojen s planetami seřazenými v takovém pořadí, kde zlato–Slunce je uprostřed řady sedmi kovů. Právě s tímto systémem, zřejmě inspirovaným Ptolemaiovým uspořádáním planet, bývaly spojovány číselné magické čtverce od třetího do devátého řádu. I v tomto případě jsou dvě varianty. V první je nejmenší čtverec přiřazen olovu, největší pak

stříbru, což je systém, jaký je jak v díle *Eš mecaref*, tak i u Agrippy z Nettesheimu a Paracelsa. Ve druhé je pořadí opačné (uvádí ho např. Picatrix nebo Cardanus). Čtverce jsou v obou případech stejné a podle M. Folkertse (*Zur Frühgeschichte der magischen Quadrate in Westeuropa. Sudhoffs Archiv*, 65, 1981, s. 311) jsou arabského původu. Jedinou výjimkou je čtverec šestého řádu v *Eš mecaref*, a jak se v recenzované knize uvádí (s. 62), je v něm součet čísel v řádku 216, zatímco v normálním čtverci tohoto řádu jen 111. Zde je vhodné dodat, že všechny čtverce v citovaných pramenech jsou „normální“, tedy sestavené z čísel od 1 do n^2 , kde n je počet čísel v řádku (řád čtverce), jen tento, šestého řádu v *Eš mecaref* je vytvořen pouze z lichých čísel.

Poznámka by byla vhodná i k dalším bodům, například k osobě Mordechaje de Nelle, jedné z postav rudolfínského dvora, o němž je zmínka na s. 46. Je to jedna z problémových osob, které působily v císařově bezprostřední blízkosti.

Scholem místy přiznává, že neměl možnost seznámit se detailněji s chemickými procesy uváděnými v některých spisech. To opravdu není snadné, ani pro chemika. Zde jen vyslovíme dohad – v citátu z díla Šimona ibn Laviho (kolem 1570) se píše (s. 36), že v zemi Ofir je nerost „napůl zlato a napůl stříbro“. Aniž bychom pátrali po zemi Ofir, nabízí se domněnka, že by to mohlo být elektrum (řec. také asemos), přirozeně se vyskytující slitina obou kovů kolísavého složení.

Nevelké nakladatelství Malvern působí poněkud v ústraní jiných, větších, která, řečeno s mírnou nadsázkou, nejednou žijí z kabaly a rozličného tajemna právě v tom duchu, jak to naznačil úvodní citát. Zde však, u malého nakladatelství, lze nalézt opravdu fundovaná díla. Vydání drobné Scholemovy knížky je počinem více než záslužným. Lze ho doporučit všem, kdo se vážně zajímají o dějiny kabaly a současně alchymie. Je to zdroj inspirace, východisko, odkud vede několik cest, jimiž se mohou zájemci vydat také díky bohatému poznámkovému doprovodu, který, jak řečeno, doplněn dalším komentářem, by cesty možná ještě více usnadnil. Mohou sledovat cestu alchymie nebo se vydat dál za kabalou. Jako v pohádkách se nabízí také ta nejtěžší cesta, totiž pokračovat v Scholemových stopách v obou naukách.

VLADIMÍR KARPENKO

Petra Chourová: Alchymisté nebo šarlatáni. John Dee a Edward Kelley. Praha, Libri, 2010, 231 s., ISBN 978-80-7277-456-2

„Nebyl mu ponechán ani nůž na chleba, ... jeho manželka a další ženy mají domácí vězení. Zdá se, že za tím vším je něco víc, zatím však nevíme, co.“ Potud

zpráva z 8. května 1591, kterou napsal informátor německým Fuggerům o uvěznění proslulého anglického alchymisty Edwarda Kellyho. Nutno přiznat, že po čtyřech stoletích na tom nejsme o mnoho lépe. Kelly a jeho starší partner John Dee jsou dodnes předmětem zájmu historiků a zvláště první jmenovaný svým více než pestrým životem také spisovatelů. Je pravda, že v rudolfínské době bychom jen obtížně hledali postavu, která na sebe tolik upozornila.

Recenzovaná knížka je dalším z pokusů proniknout do tajemství, která oba Angličany obklopovala, a lze předeslat, že je to pokus v řadě směrů zdařilý. Přitom, jak se na začátku dočteme, jde vlastně o podrobněji rozpracovanou diplomovou práci. Na druhé straně, jak dále uvedu, místy by byly vhodné korekce a doplňky.

Po 173 stranách textu následuje necelých pět stran citované literatury (na páté stránce je jen sedm odkazů na Internet) a kniha pokračuje pěti poměrně dlouhými přílohami, což jsou soupisy inventářů některých dvorů, které Kelly vlastnil. Následujících 285 poznámek zahrnuje jak odkazy na citovanou literaturu, tak původní anglické pasáže, které jsou v textu knihy přeloženy. Na s. 221–231 je dvacet devět černobílých obrázků některých dokumentů, ale především různých objektů. K této příloze bych dodal, že některé záběry bylo možné vynechat, což je například snímek Jílového, pořízený ze značné vzdálenosti, nebo rybník Svět. Rovněž interiér restaurace Vikárka, byť pojednaný jako alchymická dílna, není v knize úplně na místě. Autorka spíš možná mohla vytěžít více obrazového materiálu ze svého pobytu v Anglii, o němž píše v úvodu. Ovšem větší cenu než uvedené záběry by měl pro čtenáře rejstřík, který knize citelně chybí.

Snad ještě zmínka o tom, kam knihu zařadit. Předchozí popis naznačuje, že jde o dílo spíše vědecké, a patrně je tak zamýšleno. Proto místy působí trochu rušivě některé obraty, které by se lépe uplatnily v beletrii. Jen namátkou pár příkladů. Název kapitoly „Hurá do Polska!“ budí dojem, jakoby Kelly a Dee opravdu vyrazili s nadšením, což však nevíme. Posléze se v této zemi přesvědčili o tom, že „jim pšenka nepokvete“ (s. 55). Po návratu do Čech pak Kelly „vystříhl“ jednu transmutaci (s. 71). V odborné knize bývá jazyk obvykle zdrženlivější. Nicméně lze říci, že kniha je na pomyslném pomezí knihy vědecké a populární (na vyšší úrovni) a rozhodně stojí za přečtení. Strídají se v ní výsledky vlastního výzkumu autorky s převzatými údaji, což je pochopitelně nezbytný přístup.

Jak autorka na začátku knihy uvádí, mnoho údajů převzala z práce Michaela Wildinga (M. Wilding: *A Biography of Edward Kelly, the English Alchemist and Associate of Dr. John Dee*. In S. Linden (ed.): *Mystical Metal of Gold*. New York, 2007, kap. 2.), což je dnes patrně nejúplnější materiál týkající se Kellyho a vycházející především z anglických archívů, ale obsahující i množství údajů z tuzemských zdrojů. Ovšem Kelly jakoby stále vzdoroval, navzdory zdánlivému bohatství informace. Nutno mít na paměti, že zájem o něj byl za jeho života značný, navíc doba po jeho smrti turbulentní, takže zajímavé a významné doklady se

ocitly také mimo Anglii a Čechy. Zajímavější z nich (některé shromáždil Ivo Purš z Ústavu dějin umění AV ČR) uvedu.

Jeden z bodů diskuse o Kellym se týká jeho původu. Stále se většina autorů shoduje na tom, že nebyl rodem šlechtic. Až Rudolf II. ho povýšil 23. února 1590 do rytířského stavu, přičemž tento stav se týkal jen alchymistovy osoby (A. Bauer: *Die Adelsdocumente österreichischer Alchemisten und die Abbildungen einiger Medaillen alchemistischen Ursprungs*. Wien, 1893, s. 44. Tento pramen autorka necituje). V této souvislosti je zajímavé, že na jmenování se uvádí jméno Kelly, zatímco na pečeti (erb udělen nebyl), je Kelley, takže stále není jasné, kterému jménu dávat přednost. Wilding používá podobu Kellyy.

Ovšem podstatnější je Kellyho původ. Autorka se rovněž přiklání k tradičnímu tvrzení, že Kelly nebyl šlechtického původu (s. 43) a že si takový původ vymyslel (s. 85). Opak tvrdí opis listiny z 10. března 1593, kterou sepsalo a pečeti potvrdilo několik významných šlechtických osobností Anglie, kde se uvádí, že Kelly je šlechtického původu (Universitätsbibliothek Kassel – Landesbibliothek und Murhardsche Bibliothek der Stadt Kassel, 40 Ms. chem. 67, 141v–143v). Řada okolností svědčí pro autenticitu tohoto pramene, zajímavého navíc proto, že listina byla sepsána v době, kdy Kelly byl v Čechách poprvé uvězněn.

Neméně zajímavý je zatykač na Kellyho právě v souvislosti s jeho prvním uvězněním, kde je také podrobný popis alchymistovy osoby. Mimo jiné se zde píše „... Edward Kelly, středně silné postavy, s černými dlouhými vlasy (které si ke svému skrývání může nechat ostříhat), řídkého černého vousu, na jednom stehně tak postižený, že musí užívat dřevěnou nohu, ...“ (Wien, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Reichshofrat, Gratialia et Feudalia, Patentes und Steckbriefe, Faszikel 1 [A-F], unfol., Chiläus. Cit podle www.documenta.rudolphina.org). To by také vysvětlovalo, proč v souvislosti s audiencí obou Angličanů u Rudolfa II. psal papežský nuncius o Kellym jako o „tom kulhavém“. Navíc to znamená, že toto tělesné postižení měl Kelly už dřív. Na druhé straně dodnes není jednoznačný názor na to, zda Kellymu chyběly obě uši nebo jen jedno, a pokud to byl následek trestu, pak za co.

Konečně další otázkou, velmi podstatnou, je datum Kellyho úmrtí. Přesný údaj, 1. listopad 1597, uvádí Pejml (K. Pejml: *Dějiny české alchymie*. Praha, 1933), zatímco Dee si poznamenal již 25. listopadu 1595: „novinka, že Sir Edward Kelly byl zavražděn.“ Podle Evanse (R. J. W. Evans: *Rudolf II. a jeho svět*. Praha, 1997, kap. 6) žil Kelly ještě 22. května 1597, což by souhlasilo s Pejmlovým tvrzením. Stejný rok, 1597, ale období Vánoc uvádí jako dobu Kellyho smrti Šimon Tadeáš Budek z Lešin a Falkenberka (?–po 1608) s tím, že Kelly spáchal sebevraždu požitím jedu. V jiných pramenech však najdeme i rok 1598.

Nemenší problém představuje otázka týkající se Kellyho jako alchymisty. Autorka recenzované knihy se přiklání k názoru, že to byl spíše právě Kelly, kdo

uvedl Deea do alchymie. Ovšem podle Wildinga se měl Kelly dotazovat Deea „co je to projekce?“ To by svědčilo o tom, že o alchymii v té době nic nevěděl, protože „projekce“ byl klasický termín používaný ve smyslu „transmutace kovů“. Podobně píše Schmieder (K. Ch. Schmieder: *Geschichte der Alchemie*. Halle, 1832, s. 303), že „Kelly nezkušený v alchymistických pracích se obrátil na Deea“.

Uvádí se, autorka to rovněž zmiňuje, že Kellyho pramenem informací o alchymii a přípravě kamene mudrců měl být rukopis sv. Dunstana. O tomto světci se však udává, že se narodil kolem roku 909 (podle jiných 924) a zemřel 988, takže uvážíme-li, že nejstarší známé alchymické dílo latinské Evropy pochází z poloviny 12. století a bylo přeloženo z arabštiny, bylo by na místě tradiční podání o sv. Dunstanovi jednoznačně korigovat. Pokud snad bylo v rukopisu takové jméno, a doloženo to není, byl by to jeden z četných pseudoepigrafů.

Alchymii Edwarda Kellyho je věnována jedna kapitola v recenzované knize, přičemž je pravda, že autorství spisů, až na jeden evidentně napsaný v mosteckém vězení, bývá zpochybňováno. Nicméně Kelly se ve své době těšil pověsti znamenitého alchymisty, i když se ozývaly pochybovačné hlasy. Zmíněný spis sepsaný ve vězení však není nikterak originální; je to v zásadě kompilát ze starších pramenů, ať již autentických, nebo pseudoepigrafických. Možná, že za svůj úspěch, tedy vydání ještě po sto letech, vděčilo dílo spíš osudu autora, než jeho odborným kvalitám.

Problém pseudoepigrafických spisů je v dějinách alchymie obecný a dělá potíže dodnes. V kapitole „Po stopách alchymie“, kde autorka stručně prochází dějiny této nauky, píše v souvislosti s Avicennovým „Kánonem medicíny“ (s. 178), že „zde se poprvé dostáváme k propojení alchymie a medicíny“. Kořeny toho spojení se dnes hledají u francouzského františkána Johanna de Rupescissy (Jean de Roquetaillade, ?–asi 1366) v souvislosti s jeho prosazováním kvintesence. Především však „Kánon“ je dílo medicínské, a hlavně – Avicenna byl jedním z největších odpůrců alchymie, jak to uvedl ve svém díle *Kitáb aš-šífa* („Kniha uzdravení“, míněno z nevědomosti, je to přírodovědný spis), kde jednoznačně napsal, že nevěří v možnost transmutace kovů. Proslulá pasáž latinského překladu známá jako *sciant artifices* („necht' vědí umělci“, tedy alchymisté) se dnes pokládá za jeden z největších útoků na transmutační alchymii v historii této nauky. Alchymická díla pod jménem Avicenny jsou tedy pseudoepigrafická, a ta Kelly cituje.

Nelze však popřít, že Kelly musel získat nemalé znalosti chemie a metalurgie, především však byl nepochybně mimořádný eskamotér, což dokládají očitá svědectví jeho údajných transmutací. Jedno z nich napsal Gabriel Plattes (1600?–1644), který se netajil svým názorem, že Kelly je obratný podvodník (S. J. Linden: *The Alchemy Reader. From Hermes Trismegistus to Isaac Newton*. Cambridge, 2003, s. 203).

V knize se objevují také zmínky o Michaelu Sendivogiovi (1566–1636), dalším významném alchymistovi rudolfínské (a pozdější) doby, o němž autorka píše,

že se „může pyšnit řadou alchymistických rukopisů“ (s. 26). To platí doslova – jeho dílo *Novum lumen chymicum*, prvně vydané tiskem anonymně v Praze, patřilo k nejvíce vydávaným alchymickým spisům 17. století. Lze však jen obtížně porovnávat Sendivogia s Kellym (s. 160). Shoda je snad jen v jejich místy dobrodružném životě a v tom, že oba byli alchymisté. Sendivogius však, na rozdíl od Kellyho, uskutečnil objevy, byť je zahalil do jazyka alchymie. Například fakt, že kyslík (samozřejmě netušil, že je to chemický prvek) souvisí s dusičnanem draselným, nebo seřazení kovů podle toho, jak se navzájem vytěsňují z roztoku, byly objevy, na které navazovali další učenci. Kelly nepřispěl poznání vůbec ničím.

Ještě snad poznámka k úvodní kapitole o dějinách alchymie, kde se píše o Leidenském papyru (s. 21; nutno správně psát Leiden X, protože papyry jiných čísel jsou magické) asi ze 3. stol. n. l. Je to řemeslný receptář, který mohl inspirovat alchymisty, ovšem jeho autor patrně alchymistou nebyl, protože by sotva jeden z návodů nadepsal „Padělání zlata“ (návod č. 17). Jiné návody na „diplozi“ (*diplosis*, text je psán řecky) nepopisují „zředění zlata“, ale jeho legování méně ušlechtilými kovy, tedy výrobu některé slitiny tohoto kovu běžnou v klenotnictví dodnes. Stanovení čistoty zlata bylo v té době možné, takže případný podvod alchymisty se dal odhalit. Dodnes nezodpovězená je otázka, proč vůbec za takové situace někdo uvěřil v možnost transmutace kovů. Ale to je jiné téma.

Asi by zasloužilo korekci tvrzení, že se v Praze usadil „na delší dobu“ dánský učenec Tycho Brahe. Přicestoval do Čech v červenci 1599 a zemřel v říjnu 1601, takže ani nestačil vybudovat odpovídající observatoř a alchymické labororium.

Potud několik doplňujících a upřesňujících komentářů ke knize, která přináší na druhé straně řadu zajímavých informací týkajících se soukromého života obou protagonistů, ale také jejich dětí. Jde o Artura Deea, jenž působil dlouho na ruském carském dvoře, a o Westonii, nevlastní Kellyho dceru, která proslula jako básnířka a zemřela v Praze, odkud neodešla ani po smrti otčima. Naopak, její matka usilovala o návrat alespoň části majetku po svém zemřelém muži. V této souvislosti jsou uvedeny podrobné údaje o Kellyho dlužích, které shromáždila autorka recenzované knihy. Byly zřejmě skutečně velké, což také vrhá jisté světlo na okolnosti druhého alchymistova uvěznění. Tyto kapitoly přinášejí četné velmi zajímavé údaje. Ovšem stále zůstává nejasné, proč se o Kellyho prakticky neustále zajímala anglická tajná služba, jak nalezl Wilding.

Velmi čtivé jsou poslední dvě kapitoly, „Kelley a Dee v proměnách staletí“ a „Magistr Kelley a jeho legenda“. Zde recenzent jen dodává z vlastní zkušenosti, že se opakovaně setkal s tím, jak si diváci zapamatovali film „Císařův pekař“, a to navzdory tomu, že byl hluboce poplatný době svého vzniku. Zatímco na naše předky působilo patrně osobní kouzlo anglického alchymisty, po staletích to bylo kouzlo jednoho z nejproslulejších českých herců.

VLADIMÍR KARPENKO

Wolf B. Oerter: Die Ägyptologie an den Prager Universitäten 1882–1945. Gesammelte Aufsätze und Vorträge. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010, 180 s. ISBN 978-80-7308-341-0

Egyptologie představuje bezesporu jeden z nejrenomovanějších a v mezinárodním měřítku nejlépe prezentovaných humanitních oborů pěstovaných na pražské univerzitě. Není tedy divu, že Český egyptologický ústav FF UK (ČGÚ) o svou tradici dbá, a to nikoli jen formou příležitostných oslavných tisků či popularizačních obrázkových brožurek. V souvislosti s 50. výročím jeho založení byla mj. vydána také knížka studií dlouholetého pracovníka ČGÚ Wolfa B. Oertera k dějinám egyptologie na pražských univerzitách. Čtenář tak v jednom svazku nalezne plody jeho archivních výzkumů z posledních tří desetiletí.

Ačkoli kniha není soustavným vylíčením „příběhu“ pražské egyptologie do r. 1945, čtenář si z četby určitý celkový obrázek odnést může. Autor seřadil sedmáct studií chronologicky podle toho, jak od první poloviny 80. let vznikaly. Je tedy možné sledovat postupné konstruování výsledného obrazu nejstarších dějin pražské univerzitní egyptologie, postupné rozšiřování Oerterova badatelského zájmu i korekce některých nepřesností tak, jak je přinášely další archivní výzkumy. Stati původně otištěné v těžko dostupných specializovaných periodikách a sbornících byly do svazku zařazeny v původním znění, doplněném přehledným způsobem o novou literaturu a autorovy dodatečné vysvětlivky. Vedle čtrnácti studií jsou tu publikovány také tři poznámkami opatřené Oerterovy přednášky z posledních let. Jedinou nevýhodou tohoto redakčního přístupu je podobnost či přímo opakování některých pasáží. Čtenáři s tématem dosud jen málo obeznámenému lze doporučit, aby začal četbu dvěma přehledovými studii, které zachycují celé sledované období (č. 6 a 13) a chronologickým přehledem v úvodu knihy. Velmi dobře jej uvedou do kontextu a usnadní orientaci v dalších, dílčím tématům věnovaných pojednáních.

Dějiny pražské univerzitní egyptologie začínají ve chvíli rozdělení univerzity přednáškami srovnávacího jazykovědce Alfreda Ludwiga o gramatice koptštiny a semitisty Maxe Grünerta o hieroglyfické egyptštině. V institucionalizaci oboru patří prvenství německé univerzitě, na jejíž filozofické fakultě se v r. 1913 habilitoval přímo pro obor „egyptologie“ absolvent vídeňské univerzity Nathaniel Reich (1876–1943). Jeho osudům a především jeho pražské a vídeňské akademické kariéře jsou věnovány tři analytické studie. Reich se vrací do Vídně v r. 1919 zhruba ve stejné době, kdy odtamtud do Prahy přicházejí budoucí pilíře české orientalistiky Bedřich Hrozný, Alois Musil a Jan Rypka. Rychlý rozvoj orientalistických oborů na české filozofické fakultě zahrnuje také první řádnou profesuru v oboru egyptologie, kterou v r. 1927 získal František Lexa (1876–1960).

I jemu jsou věnovány tři samostatné studie, v nichž Oerter sleduje jeho odborný růst (studijní pobyt ve Štrasburku u prof. Spiegelberga) a přínos v oblasti koptologie a démotistiky. Na německé univerzitě byly egyptologické přednášky obnoveny s příchodem Ludwiga Keimera (1892–1957) v r. 1938. Také jeho dlouhá cesta k pražské habilitaci je podrobně analyzována. Charakter materiálových studií mají pojednání o Keimerově pozůstalosti, uložené v Německém archeologickém ústavu v Káhiře, stejně jako o neuspořádaném osobním fondu klasického filologa Viktora Stegemanna (1902–1948) v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Stegemann, od r. 1940 docent klasické filologie, zajišťoval výuku koptštiny po Keimerově návratu do Egypta téhož roku. Nové biografické údaje o Reichovi a Keimerovi shrnul autor do dvou přehledných „korrigend“ pro mezinárodní příručku „Who is Who in Egyptology“.

Vedle výše uvedených pedagogicky činných vědců představuje poněkud specifický případ Jiří Ort-Geuthner (1900–1941). Studoval na filozofických fakultách obou pražských univerzit, absolvoval jako žák F. Lexy, ale svůj budoucí osud spojil s renomovaným pařížským nakladatelstvím svého otčima Paula Geuthnera. Ort-Geuthner je jedním z vícero dokladů autorovy oprávněné teze, „daß das Verhältnis zwischen den tschechisch- und deutschsprachigen Fachkollegen in Prag kollegial und freundschaftlich genannt werden kann“ (s. XV), což bylo dáno mj. malým politickým významem oboru a apolitickými postoji jeho představitelů.

Oerterova kniha je opřena o úctyhodné množství archivních pramenů a jejich podrobnou interpretaci. Autorovi neschází ani dostatek pokory, s níž je třeba k výsledku archivního výzkumu přistupovat, protože „oft weiß man gar nicht, daß und in welchen Archiven man noch fündig werden kann“ (s. XIV). V tomto ohledu jistě nebylo ke starším dějinám pražské egyptologie řečeno poslední slovo. Lze ale předpokládat, že příští studie budou Oerterova přesvědčivě doložená zjištění spíše doplňovat a zpřesňovat.

MAREK ĎURČANSKÝ

Průmyslová krajina jako kulturní dědictví

Jednodenní konferenci na uvedené téma uspořádal dne 19. ledna 2011 Historický ústav AV ČR, v.v.i., ve spolupráci s Katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK v Praze a Komisí pro historickou geografii. S úvodními referáty vystoupili Eva Semotanová (HiÚ AV ČR), která se věnovala vývoji průmyslové krajiny v historickém kontextu od Velké Moravy až po počátek 21. století, a Pavel Chromý (PřF UK v Praze), který se zamýšlel nad konceptem dědictví (odkazu minulosti) v historické geografii. První blok poté zahájil přednáškou, věnující se průmyslu ve vývoji a změnách společnosti, krajiny a životního prostředí v českých zemích ve 20. století, Ludvík Kopačka (PřF UK v Praze), na kterého navázal Ivan Bičík (PřF UK v Praze), přibližující industrializaci zemědělství v české krajině a změny (pozitivní i negativní), které tato industrializace přinesla. Jiří Kupka (Fakulta stavební ČVUT v Praze) zaměřil svou pozornost na vztah města a průmyslu v průběhu posledních 200 let. Neopomněl přitom zdůraznit, že průmysl k městu patří, je jeho nedílnou součástí, kterou je nutno integrovat do tváře města. První blok poté uzavřela dvojice Stanislav Ondráček a Jan Munzar (oba z Ústavu geoiniky AV ČR, v.v.i.). Věnovali se významu vody, vodních toků a vodních staveb v průmyslové krajině českých zemí v 19. a první polovině 20. století. Průmyslovou krajinou Rosicka-Oslavanska a jejím proměnám v posledních 250 letech se zabýval Dušan Adam (Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.). Připomenul, že zatímco některá městečka bývalého uhelného revíru, který byl

uzavřen na počátku 90. let 20. století, konec těžby černého uhlí postihl, jiná městečka a vesnice přivedl k novému rozvoji. Ludmila Nesládková (Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě) se věnovala životnímu příběhu průmyslové krajiny Ostravska, která se v průběhu věků změnila od původního agrárního městečka k obrovské průmyslové aglomeraci se všemi pozitivy, ale hlavně s mnoha negativy, které přetrvávají do dnešních let. Ivana Trpáková (Fakulta životního prostředí Zemědělské univerzity v Praze) přiblížila osudy historické krajiny Sokolovska a Mostecka, již charakterizovala jako krajinu s obrovským průmyslovým dědictvím, hledající v posledních letech novou identitu a duchovní rozměr. O uzavření druhého bloku přednášek se postaral Jan Zikmund (Výzkumné centrum průmyslového dědictví Fakulty architektury ČVUT v Praze), který přítomně seznámil s pracovištěm a představil internetové databáze projektů výzkumného centra, především registr průmyslového dědictví. Odpolední blok referátů zahájil Peter Chrastina (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) a přiblížil profily kulturně krajinných vrstev jako metodu historicko-geografického výzkumu industriální krajiny na příkladu slovenského města Nováky. Renata Popelková (PřF Ostravské univerzity v Ostravě) hovořila o dopadech postupné industrializace na původně zemědělskou krajinu postupně se rodícího ostravsko-karvinského revíru. Ve svém příspěvku zdůraznila, že proces industrializace se výrazně projevil na tváři tamější krajiny. Na příkladu slovenského, kdysi výrazně zemědělského města Nové Zámky se pokusil nastínit proměny tohoto sídla ve

výrazně průmyslové město Vojtech Baka (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre); za problematickou označil skutečnost, zda zachovat ornou půdu nebo ji přenechat pro výstavbu nových průmyslových objektů. Trojice autorů Miloš Hořejš, Michal Novotný a Hynek Stříteský (Národní technické muzeum v Praze) se v závěrečném bloku vědecké konference nejprve všeobecně věnovala problematice cukrovarnictví, které dle jejich slov mělo význam pro dějiny průmyslu a techniky, aby poté přešli k budování cukrovarů v jednotlivých městech a vesnicích. Zdůraznili, že budovy cukrovarů tvořily výrazné dominanty v krajině a ovlivňovaly tak obraz krajiny, zároveň však samotná výroba cukru a tím existence cukrovaru měla vliv na dění a život v obci či městě. V předposledním příspěvku připomenul Václav Matoušek (Fakulta humanitních studií UK v Praze) historii vchynicko-tetovského plavebního kanálu, tvořícího významnou součást industriální krajiny. Kanál v minulosti sloužil jako uměle vytvořený vodní tok ke splavování dřeva z Šumavy, a i když dnes již tomuto účelu neslouží, je dokladem technických znalostí, organizačních schopností a pracovitosti našich předchůdců. Konferenci uzavřel zajímavý příspěvek Pavlína Kroupové. Věnovala se historii pražsko-lánské koněspřežky, která svému účelu sloužila v letech 1830–1873 a jejíž výrazné prvky lze nalézt v krajině dodnes.

Kromě přednesených referátů zajistili organizátoři také posterovou prezentaci,

kteřá se skládala z deseti příspěvků: Proměny pevnostního města a jeho zázemí v době průmyslové revoluce (na příkladu Olomouce) autorů Jana Daniela, Jindřicha Frajera a Pavla Klapky; Libeň – proměny průmyslové čtvrti. Modernizace nebo devastace? autorky Václavy Horčákové; Porúří – příklad rekultivované krajiny autorky Evy Chodějovské; Koncept dědictví v historické geografii autorů Pavla Chromého, Zdeňka Kučery, Filipa Ryanta a Michala Semiana; Specifika bydlení v průmyslové krajině Ostravska 19./20. století autorky Evy Kallabové; Zahořanský potok. Změny využití drobného vodního toku – mikrosonda autorky Veroniky Kucrové; Identita průmyslové krajiny autora Daniela Matějky; Vchynicko-tetovský plavební kanál. Příspěvek ke studiu industriální krajiny autorů Václava Matouška a Terezy Blažkové; Průmysl v české krajině na mapách 1:75 000 (konec 19., počátek 20. století); Systém zeleně a průmyslová krajina Ostravy autora Pavla Šimka.

Jednodenní odbornou konferenci lze hodnotit jako velmi úspěšnou. Přinesla nové pohledy a poznatky k dosavadnímu výzkumu, nastínila možné nové cesty dalšího výzkumu a přispěla k prohloubení spolupráce mezi badateli z různých pracovišť. Ke kladům lze rovněž zařadit neformálnost celého jednání a perfektní organizaci, které ještě zvýšily velmi dobrý dojem z celého setkání odborníků.

RADEK SLABOTÍNSKÝ

Seminář k dějinám medicíny, farmacie a veterinárního lékařství

Ve dnech 21.–22. června 2011 se v Technickém muzeu v Brně konal dvoudenní odborný seminář nazvaný **Po stopách zdraví a nemoci člověka a zvířat I.**

K historii a současnosti medicíny, farmacie a veterinárního lékařství v technickém muzeu v Brně. Organizace odborné akce se ujalo Technické muzeum v Brně, úlohu spoluorganizátorů převzaly Zdravotnické muzeum Národní lékařské knihovny v Praze, České farmaceutické muzeum, středisko Farmaceutické fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové, Veterinární a farmaceutická univerzita Brno a Společnost pro dějiny věd a techniky. Na semináři se sešlo úctyhodných 44 odborných příspěvků, proto museli organizátoři přikročit k rozdělení semináře do dvou paralelních jednání, což se však nakonec neprojevovalo jako negativní skutečnost.

Po oficiálním přivítání náměstkyní pořádné instituce, Ing. Aleny Selucké, a úvodním slovu Radka Slabotínského jménem hlavního organizátora otevřel celé jednání Ondřej Dostál (Masarykova univerzita v Brně – Mendelovo muzeum), který se v krátkosti zmínil o životě a díle J. G. Mendela, aby poté přešel k aktivitám Mendelova muzea, které ve své činnosti šíří Mendelův vědecký odkaz. Ve stejnou dobu přednesl svůj příspěvek také Jan Šmarda (Masarykova univerzita v Brně), který hovořil o osobnosti prof. MUDr. Jirího Štefla – významného farmakologa a přednosty Farmakologického ústavu Lékařské fakulty MU v Brně v letech 1945–1958. Další z přednášejících, Jirí Šindlář (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno),

se věnoval počáteční fázi budování veterinárního muzejnictví v Československu. Svatopluk Čech (Masarykova univerzita v Brně) přiblížil přítomným prof. MUDr. Františku Karla Studničku, nejznámějšího českého biologa první poloviny 20. století a zakladatele Histologicko-embryologického ústavu Lékařské fakulty MU v Brně v jeho vědeckém dílu a odkazu pro další generace. Jako další hovořil na téma historie a současnosti Kabinetu dějin veterinární medicíny a farmacie Veterinární a farmaceutické univerzity Brno Pavel Brauner (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno) a současně také Petr Kolář (Univerzita Karlova v Praze) o zapomenutém lékaři z Vinohrad – MUDr. Františkovi Neumannovi. Ilona Pavelková (Muzeum Těšínska v Českém Těšíně) přítomné seznámila s dokumentací (pomocí dvoj- a trojrozměrných předmětů) historie zdravotnictví Muzeem Těšínska a Mária Mojzešová společně s Darinou Heřmanovou (Univerzita Komenského v Bratislavě) se věnovaly začátkům experimentální onkologie na Slovensku na přelomu 19. a 20. století. Dana Motyčková a Kateřina Sedlická (Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.) přinesly informace o dokumentaci lidového léčitelství, která je jako součást pražské sbírky německých lidových písní z let 1894–1945 uložena v Etnologickém ústavu AV ČR. Historický pohled na přijaté právní úpravy na ochranu společnosti před následky konzumace alkoholu byl námětem příspěvku Evy Chandogové a Silvie Capíkové (Univerzita Komenského v Bratislavě). První blok uzavřely příspěvky trojice autorek Uršuly Ambušové, Marty Jirouškové a Jarmily Platové (Východoslovenské múzeum v Košiciach, Univerzitná nemocnica L. Pasteura v Košiciach) – ty připomněly plodnou spolupráci muzea

v Košiciach s Kluby zdravotníckého zaměření, který se odehrává ve více rovinách – a dvojice autorek Silvia Capíková a Eva Chandogová (Univerzita Komenského v Bratislave) hovořila o organizovaném boji (hlavním garantem se stalo Ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy) proti přenosným chorobám na Slovensku v letech 1918–1938.

Druhý blok přednášek zahájil Petr Svobodný (Univerzita Karlova v Praze), který se věnoval přehledu nemocniční architektury 19. a 20. století v českých zemích, její typologii, významu a její dnešní funkci. O přínosu zdravotnické a ošetrovatelské služby v rodinách jako podpory zdraví obyvatelstva v Československu v letech 1918–1938 hovořila Eva Morovicsová (Univerzita Komenského v Bratislave). Zatímco historie výjimečné budovy Hlávkovy porodnice v Praze byla námětem Ludmily Hlaváčkové (Univerzita Karlova v Praze), o organizaci boje proti tuberkulóze na Slovensku v letech 1918–1938 informovala Darina Heřmanová společně s Annou Falisovou (Univerzita Komenského v Bratislave). Brněnská univerzitní medicína a uskutečněné architektonické realizace od roku 1919 až do současnosti byly námětem příspěvku Věry Linhartové (Masarykova univerzita v Brně), Dušan Rajský se věnoval specifické problematice a to geografické distribuci fibropapilomatózy jelenovitých na Slovensku v letech 1998–2011. Správu a personální složení hlavních polních nemocnic rakouské armády na Moravě v době poslední fáze tzv. napoleonských válek, tedy v letech 1813–1814, přiblížil Jirí Luňáček (Univerzita Palackého v Olomouci), zatímco Jozef Blecha (Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach) hovořil o historii experimentální intradermální protiantraxové

vakcinaci hovězího dobytka v okrese Michalovce v letech 1926–1927. Druhý přednáškový blok zakončily příspěvky Jana Babici (České farmaceutické muzeum, středisko Farmaceutické fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové), který seznámil přítomné s vývojem lékárenského interiéru od období tzv. klasické lékárny až do současnosti, a Pavel Čech (Univerzita Karlova v Praze) připomněl významného vědce na poli veterinární medicíny Hermanna Dexlera.

Závěrečný přednáškový blok prvního dne zahájil zajímavou přednáškou o místě substancí z těl zvířat mezi prostředky lékařství 15. a 16. století, o pramenech lidového léčitelství, učené medicíny a intelektuální magie hovořil David Tomíček (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem) a Eva Zatloukalová (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno) se ve svém příspěvku věnovala portrétu MVDr. Miroslava Derbeka, který se stal obětí zákeřné vozhrivky. Životem a dílem doktora, teologa, polyhistora, umělce, botanika mecenáše Hippolyta Guaroniniho účastníky provedla Bohdana Divišová (Univerzita Karlova v Praze) a dvojice autorek Anna Falisová a Darina Heřmanová (Historický ústav Slovenskej akadémie vied) zasvětila svůj příspěvek profesoru MUDr. Karolu Kochovi, výrazné osobnosti chirurgie a ortopedie na Slovensku. O úředně ustanovených lékařích – fyzikusích, vykonávajících společně humaní a veterinární lékařskou praxi, kteří v letech 1778–1870 působili v Gemersko-malohontské župě a v městě Rožňava, informoval Jozef Blecha (Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach). Námětem příspěvku Milana Pavlase (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno) byla životní a vědecká dráha významného

pedagoga a vědeckého pracovníka Vysoké školy veterinární v Brně prof. MVDr. Bedřicha Klimeše. Léčebnou metodou Sebastiana Kneippa a rozšířením konceptu přírodní léčby v Čechách na přelomu 19. a 20. století se zabývala Jana Rejchrtová (Univerzita Pardubice), zatímco Richard Harnach hovořil o prof. MVDr. Františkovi Ševčíkovi, který se na svém pracovišti zabýval výzkumem plísni *Penicillium notatum* a *glaucum*. Na závěr předložil provokativní otázku: „Nebylo-li by náhle smrti prof. Ševčíka v roce 1930, mohl se jeho výzkum na tomto poli stát základem pro izolaci účinné složky těchto plísni – penicilinu?“ Informaci o výskytu citací vědeckých autorit dobové medicíny v lékařských vědeckých pracích týkajících se moru z celé Evropy z období 1480–1720 přinesl Karel Černý a závěrečný blok zakončil Ladislav Dedek (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno), který posluchače seznámil se zakladatelem průmyslové výroby veterinárních očkovacích látek profesorem MVDr. Karlem Mackem.

Druhý přednáškový den zahájil Jan Krajsa (Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně) svým příspěvkem o historii a současnosti Ústavu soudního lékařství v Brně, který v letošním roce slaví 80 let od svého založení. Poslední obětí zákeřné vozhřivky se stal rovněž MVDr. Josef Pulkrábek, o kterém hovořil Ladislav Dedek (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno). Historie a současnost veterinární laboratorní diagnostiky byla námětem přednášky Pavola Štefánika (Štátní veterinárny a potravínový ústav Bratislava), zatímco popis života a díla přednosty katedry vojenské hygieny Vojenské lékařské akademie generálmajora prof. MUDr. Josefa Liškutína si vybral František Dohnal (Univerzita Karlova v Hradci Králové). Historie vzniku

a současnost Univerzity veterinárního lékařství a farmacie v Košicích se stala středem pozornosti Mariána Prokeše (Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach). O dějinách firmy Interpharma, která vznikla v Praze v roce 1932 a byla v roce 1945 znárodněna, hovořila Vilma Vranová (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno). Emilie Těšínská se v zajímavém příspěvku pokusila představit projekt československého ministerstva veřejných prací a francouzské Sociétés nouvelle du radium z let 1936–1939 na vybudování a provoz výroby koncentrovaného radonu pro účely terapie v Gif u Paříže. Historií firmy Šaratica, která se zabývala těžbou, plněním do lahví a distribucí hořké léčivé vody Šaratica, se zabýval Radek Slabotínský (Technické muzeum v Brně), kterého po přestávce v závěrečném bloku celého semináře vystřídal Šimon Krýsl (Zdravotnické muzeum Národní lékařské knihovny v Praze) s představením materiálního vybavení a vývoje lékařské péče v koncentračním táboře pro Židy v Terezíně. Vývoj marketingu ve farmacii se stal námětem referátu Vilmy Vranové (Veterinární a farmaceutická univerzita Brno), Katarína Pekařová (Univerzitná knižnica v Bratislave) podala přehled článků o dějinách psychiatrie a soudní psychiatrie, které se objevily na stránkách ročenek lékařských spolků na Slovensku v letech 1850–1918. Posledním řečníkem se stal František Dohnal (Univerzita Karlova v Hradci Králové), který posluchače informoval o objevu hromadného hrobu francouzských vojáků v litevském Vilniusu; po následném výzkumu odebraných z dochovaných ostatků mrtvých tu byl zjištěn výskyt masivního zavšivení a rozsáhlá epidemie skvrnivky a volyňské horečky.

Seminář i přes organizační náročnost splnil očekávání nejen organizátorů, ale i účastníků. Na půdě Technického muzea v Brně se jednalo o první odbornou akci tohoto typu a lze si jen přát, aby nezůstalo jen u jednoho ročníku. Přednesené příspěvky byly nejen na vysoké odborné úrovni, ale zároveň pomohly prohloubit dosavadní znalosti, opravit tradované nepřesnosti a omyly a svou různorodostí naplnily interdisciplinární charakter setkání. Seminář se navíc konal v příjemné a přátelské atmosféře s plodnou diskusí, která následovala

po každém bloku přednášek. Na závěr se sluší připomenout, že večer po skončení prvního dne semináře se v expozičních prostorech Technického muzea v Brně konal společenský večer účastníků. Po skončení semináře druhý den v odpoledních hodinách byla pro zájemce připravena návštěva vybraných expozic Muzea města Brna, která byla doprovázena odborným výkladem.

RADEK SLABOTÍNSKÝ

ZPRÁVY Z LITERATURY

Monika Mähr (Hg.): Zeit für Medizin. Einblicke in die St. Galler Medizingeschichte. Toggenburger Druckerei Wattwil, 131 s. ISBN 978-3-9523160-2-3

K vydání této publikace dala podnět výstava stejného názvu – *Zeit für Medizin* – v historickém a etnografickém muzeu ve Sv. Havlu (St. Gallen), otevřená 28. 5. 2011 a trvající do 20. 5. 2012. Mezi různými typy výstavních katalogů řadí se tento k oněm, které přinášejí z per odborníků zasvěcené studie k jednotlivým oddílům výstavy, opatřené řádným poznámkovým aparátem s citacemi pramenů a literatury. Obrázky nejzajímavějších exponátů a jejich stručné popisy slouží jen jako ilustrace k odborným textům. Autorkami a autory osmnácti studií, které chronologicky mapují dějiny lékařství ve Sv. Havlu od raného středověku

do 20. století, jsou převážně historici, pracovníci archivů, knihoven a muzeí, kteří vyhledávali písemné i trojrozměrné exponáty pro výstavu; autory tří příspěvků jsou lékaři medicíny, dalšího (o dějinách lékáren) dva lékaři přírodních věd. Všichni zasazují své studie nejen do širšího rámce dějin švýcarského lékařství, s pochopitelným zdůrazněním svatohavelských priorit, ale upozorňují i na souvislosti s evropským vývojem medicíny a zdravotnictví. Tak např. slavný svatohavelský klášter, založený sv. Havlem na počátku 7. století, kterému je zde věnována zasloužená pozornost, hraje mimořádnou úlohu v dějinách tzv. raně-středověké klášterní medicíny. A Paracelsus (1493–1531) zde dokončil své hlavní dílo, *Opus Paramirum*. Jeho pobytu v klášteře byla věnována v literatuře sice už dosti značná pozornost, ale autor studie *Heilen bei Paracelsus*, Dr. med. U. L. Gantenbein, se snaží přinést

některé nové pohledy na význam tohoto díla očima lékaře 21. století. A tak bychom mohli v příkladech pokračovat. Zajímavé jsou i studie o různých kategoriích zdravotníků, o organizaci veřejné zdravotní služby, boji proti alkoholismu apod.

I ti, kteří se na výstavu do Sv. Havla nedostanou, mohou v této publikaci nalézt řadu nových a zajímavých informací.

L. HLAVÁČKOVÁ

Alena Šolcová – Michal Křížek:
Cesta ke hvězdám i do nitra
molekul. Osudy Vladimíra
Vanda, konstruktéra počítačů.
 Praha, Matematický ústav AV ČR
 2011, 208 s. ISBN 978-80-
 85823-56-1.

Vladimír Vand (1911–1968) byl synem českého inženýra působícího na Ukrajině, studoval v Praze na Karlově univerzitě fyziku a věnoval se odborně i astronomii. V 30. letech působil pod dohledem Václava Dolejška v Spektografickém ústavu a ve Fyzikálním výzkumu Škodových závodů. Od té doby se jeho osudy těsně prolínaly s životem počítačového vědce Antonína Svobody (1907–1980). Oba dva odjeli v roce 1939 do Francie, aby nabídli své služby při zaměřování nepřátelských letadel tamní vládě; po obsazení Francie nacisty se Vand přemístil o rok později do Anglie. Po válce se sice na čas vrátil do vlasti, ale už v roce 1947 dal přednost Anglii a Skotsku (univerzita v Glasgowě),

kde se věnoval práci na mechanických počítačích, a autoři knihy připomínají, že svou práci o šroubovicových molekulách inspiroval i Williama Cochran a Francise Cricka při jejich odhalování struktury DNA (všichni tři ostatně publikovali v roce 1952 společně článek v *Acta Crystallographica*). V roce 1953 odešel do USA, kde se stal profesorem krystalografie na Pensylvánské státní univerzitě.

Knihy o něm rozhodně není monografií; spíše ji lze označit za poněkud bizarní mozaiku složenou z dokumentů, dat a informací, záznamů vzpomínek (mj. astronoma Zdeňka Kopala), rešerší z časopisu *Říše hvězd*, odborných výkladů, nekrologů a dobových fotografií. Přináší však i poměrně rozsáhlou edici osobní korespondence jednak Vanda samotného a dále i A. Svobody Vandovým rodičům. Vandovy dopisy jsou početné zejména pro léta 1945–1962 (tedy před přestěhováním jeho matky za ním do USA) a podávají svědectví nejen o jeho odborné kariéře a velkém potěšení, které mu věda poskytovala, ale i o jeho starostlivosti o rodinu a o napjatých politických poměrech po roce 1948. Na závěr je publikace vybavena i Vandovou odbornou bibliografií, amatérsky sestaveným rodokmenem a rejstříkem. Kniha se vyznačuje nesystematičností, častým opakováním a neobvyklým odkazovým systémem. K její vědeckosti nepřispívají ani návody, jak správně číst cizí jména (s. 44); přesto však napomáhá přiblížit čtenáři poměrně plasticky Vandovu osobnost a jeho odborný přínos.

A. KOSTLÁN